

Васютинська Л.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри проєктного менеджменту
Одеського регіонального інституту державного управління

Vasyutynska Lyudmyla

PhD in Economics,
Associate Professor of the Project Management Department
Odessa Regional Institute of Public Administration

КЕЙНСІАНСЬКА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

KEYNESIAN MODEL OF GOVERNMENT REGULATION OF THE ECONOMY: LESSONS FOR UKRAINE

Сучасні тенденції поглиблення світової економічної кризи актуалізували проблематику вибору адекватної наявним умовам моделі державного регулювання національної економіки. В Україні ці тенденції виявилися у падінні промислового виробництва, зростанні безробіття та, як наслідок, зниженні реальних доходів населення. Для обґрунтування заходів щодо виходу країни зі стану рецесії досліджено концептуальні основи теорії Дж. Кейнса. Визначено її основні здобутки, які можуть бути фундаментальним підґрунтям для мейнстримів економічної політики держави. Виявлено закономірності розвитку кейнсіанської моделі в країнах, де вона була взята за основу для вирішення проблематики, пов'язаної з кризовими наслідками. На основі аналізу концепції Дж. Кейнса обґрунтовано перспективи розвитку української економіки. Зроблено висновки та надано пропозиції щодо застосування моделі державного регулювання національної економіки в Україні за сучасних умов.

Ключові слова: державне регулювання, кризові явища, ефективний попит, фіскальна політика, податкове навантаження, інвестиції, державний дефіцит.

Современные тенденции углубления мирового экономического кризиса актуализировали проблематику выбора адекватной существующим условиям модели государственного регулирования национальной экономики. В Украине эти тенденции проявились в падении промышленного производства, росте безработицы и, как следствие, снижении реальных доходов населения. Для обоснования мер по выходу страны из состояния рецессии исследованы концептуальные основы теории Дж. Кейнса. Определены ее основные достижения, которые могут быть фундаментальным основанием для мейнстримов экономической политики государства. Выявлены закономерности развития кейнсианской модели в странах, где она была взята за основу для решения проблематики, связанной с кризисными последствиями. На основе анализа концепции Дж. Кейнса обоснованы перспективы развития украинской экономики. Сделаны выводы и предоставлены предложения по применению модели государственного регулирования национальной экономики в Украине в современных условиях.

Ключевые слова: государственное регулирование, кризисные явления, эффективный спрос, фискальная политика, налоговая нагрузка, инвестиции, государственный дефицит.

The study of the system government regulation of the national economics is relevant in the modern phase of the business cycle, which is due changing dynamics of the Ukrainian market, which is influenced by internal and external shocks. In this connection, the recovery in the economy, which was after 2016, has now slowed down. The need to overcome the crisis and bring the Ukrainian economy on the trajectory of sustainable economic growth put the issue of state regulation in the forefront, because in the conditions of low conditions it is government tools that are effective levers of the state crisis management mechanism. However, it should be understood what tools the state should apply in order to influence on economic processes and perform appropriate functions to provide society with goods that the market cannot provide. The purpose of this article is due to the need to study the theory of J. Keynes to explain the current economic situation that has developed in Ukraine, as well as to determine the main factors that influence the state's exit from a recession if we know that the duration of this recession were caused not only by the influence of external and internal fiscal shocks, but also an imperfect model of state regulation. Based on the goal of the article, the author's attention was focused to study of the Keynesian theory as the most adequate to modern trends and problems of the Ukrainian economy. In order to justify the economic situation of Ukraine and determine

the model of the government regulation national economy, the conceptual foundations J. Keynesian theories were investigated. It identifies main achievements, which can be the fundamental basis for the development of proposals for the formation of a model of state regulation of the economy in recession. The regularities of the development model Keynesian's in the countries where it was use as the basis for solving problems related to the crisis consequences were revealed. Based on the analysis of J. Keynes concept, the prospects for the development of Ukrainian economy were substantiated, conclusions were drawn and suggestions for applying the model of state regulation of the Ukrainian national economy in modern conditions were offered.

Keywords: government regulation, crisis crises, effective demand, fiscal policy, tax burden, investment, government deficit.

Постановка проблеми. Дослідження системи державного регулювання національної економіки актуалізовані сучасною фазою ділового циклу, яка обумовлена динамікою змінюваності кон'юнктури вітчизняного ринку, що перебуває під впливом внутрішніх та зовнішніх шоків. У зв'язку з цим погравлення в реальному секторі, яке спостерігалось після 2016 року, нині уповільнилось.

За прогнозами МВФ поглиблення світової кризи у 2020 році принесе в Україну падіння економіки до 7,7% з підвищенням інфляції до 7,2%. Як наслідок, відбудеться зниження промислового виробництва та реальних доходів населення, інвестиційні процеси уповільняться, а безробіття зросте. Очевидним є той факт, що країна перебуває напередодні нового витку економічного спаду. За таких умов набувають актуальності питання вибору адекватної наявним умовам моделі державного регулювання національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження економічних праць, присвячених питанням регулюючої ролі держави, вказує на дискусійність та актуальність проблематики, окресленої Дж. Кейнсом. У роботах О. Амоші, А. Гальчинського, В. Геєця, М. Зверякова, М. Савлука, А. Сменковського, В. Стельмаха, М. Пуховкіної, А. Чухно та інших вітчизняних науковців розглядаються питання державного регулювання економіки в різних аспектах.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Підтримуючи або критикуючи окремі положення кейнсіанства, українська наукова спільнота звертається до канонів цієї теорії з питанням про можливість її застосування до українських реалій. Саме цей факт визначає необхідність продовження досліджень у цьому напрямі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теорії Дж. Кейнса для обґрунтування сучасної економічної ситуації, яка склалася в Україні, та визначення мейнстримів виходу держави зі стану рецесії, тривалість якої обумовлена не тільки впливом зовнішніх і внутрішніх фіскальних шоків, але й недосконалою моделлю державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність подолання наслідків кризи задля виводу української економіки на траєкторію стійкого економічного зростання висуває проблематику державного регулювання на передній план, адже в умовах низької кон'юнктури саме державні інструменти є дієвими важелями механізму антикризового управління. При цьому варто розуміти, якою мірою держава має впливати на економічні процеси для виконання покладених на неї функцій у за-

безпеченні суспільства благами, які не можуть бути надані ринком.

В науковій літературі питання щодо того, яка частка ВВП має належати уряду для виконання своїх функцій, досі залишається дискусійним. Практика демонструє досить різні підходи до визначення такої частки. Як правило, остання варіюється залежно від домінування тієї чи іншої концепції, що покладена в основу державної економічної політики.

Альтернативні наукові підходи до основ державного регулювання економіки утворюють певне дискусійне поле. Дискусії точаться навколо двох основоположних моделей, а саме кейнсіанської і неокласичної, які є різнополюсними з огляду на втручання або невтручання держави в економічні процеси.

Важлива різниця між поглядами Дж. Кейнса та неокласиків полягає в тому, що Дж. Кейнс переніс центр тяжкості з цінових і грошових факторів на виробництво, знайшовши механізми, які призводять до недосконалості ринкового саморегулювання, що визначає доцільність і необхідність державного регулювання економіки [1, с. 95]. Гостре протиборство цих теорій з'явилося з причин необхідності досягнення певного оптимуму під час розподілу ВВП через фінансову систему держави.

Виходячи з мети дослідження, у рамках статті увагу фокусуємо на кейнсіанській теорії як найбільш адекватній сучасним тенденціям та проблемам, пов'язаним зі впливом кризових явищ на економіку.

Головна ідея кейнсіанської теорії «регулюючого капіталізму» полягає в тому, що саморегулююча роль ринку є недосконалою для забезпечення зростання економіки, отже, виникає необхідність втручання держави у соціально-економічні процеси. Вихідною тезою теорії Дж. Кейнса стало переконання, що вирішення найважливіших економічних проблем лежить не на боці пропозиції ресурсів, а на боці попиту, що забезпечує реалізацію цих ресурсів. Йдеться про ефективний попит, який відображає залежність між реальним обсягом національного виробництва й рівнем цін, тобто це реальна сума товарів і послуг, яка забезпечена платоспроможним попитом. Отже, основними компонентами ефективного попиту є споживання та збереження.

Головний мейнстрим теорії Дж.М. Кейнса полягає в тому, що ринкова капіталістична економіка недосконала, отже, за умов криз не може бути дієвим регулятором соціально-економічних процесів. На думку автора, лише держава має всі інструменти для того, щоби «вести гру відповідно до встановлених правил і обмежень», спричинених кризовими явищами [2, с. 426].

Варто відзначити своєчасність теоретичних розробок Дж. Кейнса, які з'явилися в період сплеску безпрецедентної світової кризи (кінець 20-х – початок 30-х років ХХ ст.). Теорія втілювалася в практику й знайшла своє вираження в «новому курсі» Рузвельта. Принцип “Laissez Faire” (принцип невтручання), що виходив з постулату мінімізації присутності держави в економіці, який підтримувалася представниками класичної школи політекономії (А. Сміт, Д. Рікардо) протягом майже двох століть, в економічних умовах, що склалися на той час, не спрацював.

Розроблена Дж. Кейнсом теоретична модель базується на макроекономічних показниках, які обґрунтовують взаємодію держави, суспільства й бізнесу. Аргументація щодо досягнення макроекономічної стабілізації виходить з проведення економічної політики в напрямі збільшення вагомості перерозподільних процесів у фінансовій системі держави; створення умов для державного підприємництва; проведення скоординованої грошово-кредитної політики; забезпечення високого рівня зайнятості населення.

Здобуток кейнсіанської теорії щодо проведення фіскальної політики полягає в тому, що у зміст розуміння податку вкладається не стільки його фіскальне призначення, скільки регулюючий вплив на економіку, тобто на норму споживання, накопичення й відтворення. За твердженням Дж. Кейнса, податки як «вбудований механізм гнучкості» є досить дієвим інструментом збалансування економіки [2, с. 364–365].

Попри всі дискусії в наукових джерелах щодо функціональності кейнсіанської моделі державного регулювання національної економіки, теорія Дж. Кейнса не є категоричною щодо податкового навантаження, оскільки допускає можливість свідомого формування такого алгоритму податкового регулювання, за якого економічний ефект від мультиплікативного збільшення державних витрат перевершує негативний ефект від податкового навантаження.

Проте, не заперечуючи об'єктивну неминучість криз, кейнсіанці додержуються думки про те, що не тільки кризи знижують темпи економічного розвитку, викликаючи спалахи інфляції. Не менш загрозливим у цьому сенсі є «перегрів» економіки, тому якщо податкова експансія супроводжується серйозним підривом економічної рівноваги, то періодично виникає бюджетний дефіцит. Однак останній має не структурний, а циклічний характер. Із суб'єктивної точки зору циклічний бюджетний дефіцит – це закономірний результат дієвості фіскальної політики, але з точки зору об'єктивного впливу на економіку – потужний важіль подальшого економічного зростання. Не драматизуючи появу бюджетного дефіциту в країні, де за умови кон'юнктура є не надто високою, кейнсіанці відкидають доцільність формування фінансових резервів (стабілізаційних фондів), які, як вважається, утворюються для нівелювання економічних ризиків. Проте прихильники кейнсіанства дотримуються іншої думки. Їх аргументи базуються на твердженнях про виникнення бар'єрів, які формуються з причин вилучення із загального руху певного обсягу фінансових ресурсів, що стане гальмом для процесів відновлення.

За доводами Дж. Кейнса, існує прямий взаємозв'язок між інвестиціями та економічним зростанням, який виявляється у збільшенні обсягів виробництва у значно більших масштабах, ніж обсяг вкладених для цього первинних інвестицій. Це положення підтверджується практикою. Наприклад, досвід азіатських країн показав, що \$1, інвестований в інфраструктурні проекти, приводить до приросту ВВП приблизно на \$2–3 [3, с. 25].

Дж. Кейнс вважав, що на обсяг інвестиційного попиту впливають процентна ставка за банківськими кредитами та прогнозована рентабельність інвестицій. В основу такого висновку покладена теза про обернену залежність між зміною процентної ставки в банківському секторі та зміною інвестиційного попиту, у зв'язку з чим змінюється рентабельність інвестицій. За визначальний чинник впливу зміни процентної ставки автор взяв обсяг заощаджень, зміна якого прямо пропорційно впливає на зміну грошового попиту. Позитивні зміни визначених чинників активізують інвестиційний попит, який пролонгує позитивну динаміку у зростанні зайнятості населення.

Не менш важливий висновок Дж. Кейнса полягає у встановленні залежності між бізнесом і суспільством, яка обумовлена чинниками неекономічного характеру. В основу цього твердження лягла теза про те, що індивідуум психологічно має більшу схильність до заощаджень, ніж до споживання, що негативно впливає на інвестиційні вливання.

Основний висновок теорії Дж. Кейнса зводився до того, що ринковий механізм не має автоматичних стабілізаторів, які спроможні підтримувати обсяг національного виробництва на оптимальному рівні та забезпечувати повну занятість, тому держава має брати на себе відповідальність щодо управління загальним рівнем сукупних витрат [4, с. 173].

В сучасних економіках яскравим прикладом кейнсіанської моделі державного регулювання є країни Скандинавії. Зокрема, у Швеції надмірна прогресія у ставках прибуткового податку, яка використовується як засіб вирішення соціальних завдань, мала свої негативні наслідки, які призвели до наростання небажаних тенденцій в економічній системі країни. Як наслідок, виплати на оплату праці зросли, експорт капіталу збільшився, а доходи стали приховуватися. За оцінками американських експертів, у Швеції не декларувалося від 12% до 25% доходів. Вагомий вплив дестимулюючих факторів змусив уряд Швеції знизити податкове навантаження через розширення бази оподаткування. Зміна вектору фіскальної політики держави в бік концепції неокласиків, хоча й послабила соціальну напругу, але не змінила загальної моделі державного регулювання. Так, у 2018 році прибутковий податок зі ставкою 26,3% поширюється як на резидентів, так і на тих, хто не має цього статусу, але отримує прибуток з джерел держави. Виходячи з часки централізації держави у ВВП, яка у скандинавських країнах коливається в межах 50%, можемо стверджувати, що ці країни не відходять від кейнсіанських традицій [5].

Тенденції розвитку української економіки останнім часом відзначаються тим, що з певною періодичністю в ній виникають важкі потрясіння та економічні кризи. Це відповідним чином відбивається

на соціально-економічній системі держави. Так, за 2013–2018 роки інфляційні процеси в Україні набули досить стрімкого зростання. Гіперінфляція, яка спалахнула в державі у 2014–2015 роках, була спричинена втратою суттєвих економічно розвинених територій, падінням темпів виробництва, зростанням дефіциту державного бюджету, зменшенням доходів населення та нарощенням державних витрат. Як наслідок, інвестиційні процеси сильно уповільнилися, емісія грошей зросла, а інфляція збільшилась у 1,7 рази порівняно з попереднім роком. Заходи уряду як реакція на високий рівень інфляції були спрямовані на мінімізацію ризиків щодо виникнення стану некерованості економічних процесів. Вжиті заходи привели до певного позитивного результату, який обумовився поступовим падінням інфляції у 2018 році до 9,8%, а у 2019 році – до 4,1%. Однак наслідки такого регулювання виявилися в поглибленні рецесії. Крім того, розрив між інфляцією та реальним ВВП збільшився. Висока інфляція та відсоткові ставки за банківськими кредитами, суттєвий податковий тягар сформували реальне «гальмо економіки», що вплинуло на інфляційні процеси в державі. Вже у травні 2020 року в річному вимірі можна простежити зростання інфляції майже в два рази.

У цих складних умовах багато суб'єктів господарювання, перш за все суб'єктів малого бізнесу, стають неконкурентоспроможними й залишають товарні ринки. Ситуацію, що виникла, можна теоретично описати через вхідні компоненти моделі Дж. Кейнса, тобто зростання безробіття, зниження реальних доходів населення та інвестицій, зростання цін на товари та послуги. Це призвело до негативних наслідків на товарних ринках, які виявилися у зниженні споживчого попиту. При цьому бюджетні видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення з огляду на свою обмеженість не здатні покривати виникаючі потреби суспільства у благах.

Проведений ситуативний аналіз лише підтверджує теорію Дж. Кейнса та його послідовників про необхідність ефективного державного регулювання економіки.

Висновки. Концепція кейнсіанців базується на дослідженні залежностей і пропорцій між макроекономічними величинами, такими як національний дохід, заощадження, інвестиції та сукупний попит, тому, керуючи змінами макроекономічних процесів, держава може здійснювати вплив на економіку й мінімізувати виникаючі ризики на шляху до економічного зростання.

З огляду на українські реалії та надбання теорії Дж. Кейнса можна дійти таких висновків:

1) у період розгортання кризових явищ фіскальна політика соціально орієнтованої держави має бути спрямована на підтримку незахищених і малозабезпечених верств населення, які неспроможні здійснювати збереження;

2) під час перерозподілу ВВП доцільно враховувати інтереси потенційних інвесторів, адже зростання капітальних вкладень з огляду на прямо пропорційні залежності спричинить зростання виробництва, отже, зниження безробіття;

3) політика ефективного державного інвестування в сучасних умовах економічного розвитку України має спрямовуватися не тільки на забезпечення обсягу необхідних суспільних благ, але й на розширення меж реального сектору економіки шляхом підтримки суспільно важливих та соціалізованих комерційних структур;

4) в умовах обмеженості бюджетних видатків фінансування з бюджету необхідно здійснювати з огляду на економічні пріоритети; при цьому вектор бюджетного контролю необхідно перевести в бік доцільності та ефективності використання бюджетних ресурсів.

Адаптоване до сучасних умов державне регулювання економіки, з одного боку, сприятиме активізації процесу оновлення національного капіталу та зростання виробництва, а з іншого боку, матиме позитивний вплив на підвищення рівня суспільного добробуту, що, зрештою, створить передумови для економічного зростання.

Бібліографічний список:

1. Мозговий О., Мусієць Б. Державне регулювання товарно-грошових відносин: теоретичні основи. *Економіка і організація управління*. 2016. № 4 (24). С. 92–99.
2. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики : в 2 т. / сост. И. Столяров. Москва : Эконом, 1992. Т. 2. С. 137–432.
3. Шараг О. Роль інвестиційного попиту в забезпеченні сталого економічного зростання. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 4 (21). С. 24–29.
4. Ивашковский С. Дж.М. Кейнс и его экономическая теория: этический ракурс. *Вестник МГИМО*. 2016. № 3 (48). С. 172–187.
5. Капканщикова С., Грачева Ю. Логика смены моделей фискальной политики в ходе циклического развития национальной экономики. *Проблемы современной экономики*. 2018. № 4 (68). URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=6475v> (дата звернення: 12.06.2020).

References:

1. Mozghovyi O., Musiets B. (2016) Derzhavne rehulivuvannia tovarno-hroshovykh vidnosyn: teoretychni osnovy. [State regulation of commodity-money relations: theoretical foundations]. *Economics and organization of management*, vol. 4, no. 24, pp. 92–99.
2. Keins Dzh.M. (1992) *Obshchaia teoriia zaniatosti, protsenta y deneh* [General theory of employment, interest and money], Moscow : Ekonom, 1992, pp. 137–432 (in Russian).
3. Sharah O. (2019) Rol investytsiinoho popytu v zabezpechenni staloho ekonomichnoho zrostannia [The role of investment demand in ensuring sustainable economic growth], *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, vol. 4, no. 21, pp. 24–29.
4. Yvashkovskiy S. Dzh. M. (2016) Keins y eho ekonomicheskaiia teoriia: etycheskiy rakurs [Keynes and his economic theory: an ethical aspect], *Bulletin of the Moscow State Institute of International Relations*, vol. 3, no. 48, pp. 172–187.
5. Kapkanshchykov S., Hracheva Yu. (2018) Lohyka smeny modelei fiskalnoi polytyky v khode tsyklycheskoho razvytyia natsyonalnoi ekonomyky [The logic of changing fiscal policy models during the cyclical development of national economy], *Problems of the modern economy* (electronic journal), vol. 4 no. 68. Available at: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=6475> (accessed: 12 June 2020).